

Машина часу
Герберт Джордж Веллс

Бібліотека пригод

Дивовижні відкриття, відважні герої, таємничі світи і неймовірні, захопливі пригоди – усе це ви знайдете у фантастичних творах Герберта Веллса. Герої безстрашно занурюються у морську глибину, стають до двобою зі страховиськами, прискорюють час і навіть вирушають у майбутнє.

Книга містить роман «Машина часу» й оповідання.

Герберт Веллс

Машина часу

Передмова

Той, що дивиться вперед

Тридцятого жовтня 1938 р. у Нью-Йорку спалахнула нечувана паніка. Тисячі переляканих американців збирали речі, готуючись до евакуації, прощалися з близькими й молилися про порятунок. Вулиці заповнилися людьми, які безглуздо метушилися, дороги, що вели з міста, були переповнені біженцями. У поліцію безперервно дзвонили городяни, волаючи про допомогу й вимагаючи протигазів. Вони повідомляли, що вже чують стрілянину, а з дахів будинків бачать спалахи від вибухів снарядів і хмари зеленуватого газу, котрий по всіх усядах застосовують марсіяни!

Це не уривок із фантастичної повісті, а опис реальних подій. До ранку наступного дня паніка вщухла і мешканці східного узбережжя США дізналися, що стали жертвами... мистецтва. Молодий актор – згодом видатний кінорежисер Орсон Веллс – створив

радіовиставу за романом свого англійського однофамільця Герберта Веллса «Війна світів», написаного за сорок років до того. І виявився настільки переконливим, що мільйон американців, які слухали передачу, повірили кожному слову.

Орсонові Веллсу довелося перепросити за те, що він «увів в оману публіку», а Герберт Веллс надіслав телеграму, в якій заявив, що знімає із себе будь-яку відповідальність за наслідки радіопередачі. Хоча відповідальність його була навіть занадто велика – він написав чудовий і переконливий роман.

Євгеній Замятін, автор славнозвісної антиутопії «Ми», називав книги Герберта Веллса «міськими казками» – казками, породженими технічною цивілізацією й життям міст-мурашників, де недосконалість суспільного устрою стає особливо очевидною. Однак це не казки, а швидше притчі або пророчі міфи, багато з яких справилися з разючою точністю.

Один з основоположників жанру наукової фантастики, Веллс не був «науковим фантастом» у загальноприйнятому розумінні цього слова. Його найменше цікавило, чи працюватимуть описані ним апарати, машини та прилади, – письменник створював екстремальні ситуації й пильно досліджував, як поводитимуться в них звичайні люди, його сучасники. Веллс описував не машину часу та її творця, а те, що людство примудрилося зробити із Землею та власною цивілізацією; не вторгнення марсіян, а поведінку мешканців великого міста перед обличчям глобальної загрози; не людину-невидимку, а самотнього індивідуаліста в момент розпачливого зіткнення із суспільством. «Наукове» у його книжках – це насамперед психологічна точність і знання законів громадського життя, уміння користуватися науковими методами для прогнозування майбутнього, філософська глибина думки за зовнішньої простоти слова. Здатність зробити правдоподібним найзухваліший вимисел принесла Гербертові Веллсу славу найбільшого експериментатора від літератури свого часу.

За півстоліття безустанної праці він створив понад сорок романів і кілька збірок чудових оповідань, два десятки філософсько-публіцистичних книг, присвячених удосконалюванню суспільства, підручники з біології та історії, близько тридцяти томів соціальних і політичних прогнозів, а також низку книжок для дітей.

Роман «Машина часу» (1895) був для Герберта Веллса «пробою пера», і дуже успішною. Це перший в історії твір, присвячений подорожі людини в неймовірно віддалене майбутнє. Невелика сумна книжка – Веллс зовсім не був оптимістом – ясно показала, до чого може призвести людство класова нерівність, несправедливість і моральна деградація. Те, на що його сучасники воліли заплющувати очі, із пророчою силою відбилося в дебютному романі великого фантаста. І треба визнати: читачі були вражені та здивовані картинами майбутнього, яке в епоху загальної віри в прогрес видавалося райдужним і безхмарним.

А почалося усе в провінційному містечку Бромлі, неподалік Лондона, де в родині власників

крамниці, що торгували порцеляновими виробами, 1866 р. народився син Герберт. Крамниця майже не давала прибутку, і родина жила на гроші, які батько заробляв професійною грою в крикет – гра, споріднена з бейсболом і російською гилкою. Коли Веллсу-молодшому виповнилося чотирнадцять, батько зламав ногу й позбувся заробітку. Підліткові, котрий мріяв стати вченим, довелося працювати прибиральником, касиром у мануфактурній крамниці, лаборантом в аптеці, давати приватні уроки, а пізніше викладати в початковій школі. Герберт далі навчався самостійно, і його завзятість було винагороджено – хлопець домогся стипендії в одному з лондонських коледжів, вищому навчальному закладі, що готував викладачів природничих і точних наук, а в 23 роки здобув учений ступінь у галузі біології.

Одночасно молодий учений публікував нариси в газетах і журналах, а 1895 р. виступив як письменник-фантаст із романом «Машина часу», котрий приніс йому широку популярність не тільки в Англії, а й за її межами. За першим романом вийшли «Острів доктора Моро» (1896), «Людина-невидимка» (1897) і «Війна світів» (1898), які усталили письменницьку репутацію Веллса настільки, що він ухвалив рішення цілковито присвятити себе літературі.

«Життя завжди страшенно цікавило мене, захоплювало мене шалено, наповнювало мене образами й ідеями, котрі, я відчував, треба було повертати йому назад. Я любив життя й люблю його дедалі більше. Той час, коли я був прикажчиком або сидів у лакейській, важка боротьба моєї ранньої юності – все це яскраво стоїть у мене в пам'яті й по-своєму проясняє мій подальший шлях», – писав Веллс в автобіографії, опублікованій 1934 р.

Книжки дали йому не тільки популярність і гонорари. Герберт Веллс став одним із найавторитетніших людей свого часу; думки письменника дослуховувалися європейські політики й видатні державні діячі, він брав участь у роботі Ліги націй. Письменник товаришував із Максимом Горьким, зустрічався з Рузвельтом, Леніним і Сталіним, сподіваючись переконати вождів пролетаріату в тому, що обраний ними шлях жорстоких утисків і терору веде не до процвітання, а в глухий кут, але не був почутий. Скориставшись біографіями Сталіна, Муссоліні й Гітлера, у 1939 р. Веллс оприлюднив книгу «Святий терор», у якій докладно описав психологію й риси особистості сучасного диктатора.

Із середини 30-х рр. Веллс жив на півдні Франції, багато подорожував разом із синами Джорджем і Френком, виступав із лекціями та прогнозами. Початок Другої світової війни став для Веллса сумним підтвердженням того, що технічний прогрес – зовсім не гарантія миру й процвітання. Старіючому письменникові довелося побачити не тільки жахи війни, але також і здійснення одного з найпохмуріших своїх пророцтв – створення атомної бомби. Ця зброя була описана ним у романі «Образ прийдешнього» ще 1935 р. За рік до смерті, перебуваючи під враженням від атомних бомбардувань Хіросіми й Нагасакі, Веллс видав свою останню книжку, сповнену сумнівів у майбутньому земної цивілізації, – вона називалася «Розум на межі».

Герберт Джордж Веллс помер 13 серпня 1946 р. Відповідно до заповіту письменника його

попіл був розвіяний над протокою Ла-Манш.

Жвавий інтерес до книг Веллса не згасав протягом усього двадцятого століття, а в наші дні він навіть гостріший, аніж будь-коли. Мудрець, якому належать слова: «Той, хто не дивиться вперед, залишається позаду», як і раніше доносить до нас свою тривогу за людство та змушує напружено міркувати.

Машина часу

Вступ

Мандрівник у Часі – мабуть, ця назва буде для нього найбільш відповідною – розповідав нам просто якісь незбагненні речі.

Його сірі очі блищали та мружилися, а зазвичай бліде обличчя почервоніло й пожвавішало. Вогонь яскраво палав у каміні, електричні лампочки в срібних ліліях сяяли м'яким білим світлом, бульбашки у склянках із вином іскрилися й переливалися. Наші крісла – винахід хазяїна – швидше тримали нас в обіймах і пестили, ніж служили сидінням. У кімнаті панувала саме та приємна пообідня атмосфера, яка звільняє думку від рамок визначеності й дає поштовх фантазії.

Він викладав нам свою ідею, відзначав головні пункти, піднімаючи тонкий вказівний палець, а ми сиділи й ліниво захоплювалися його серйозним ставленням до нового парадокса (як подумки ми це називали) і разючою винахідливістю.

– Ви повинні уважно стежити за моєю думкою. Я заперечуватиму ті ідеї, які в цей час вважаються майже загальновизнаними. Ну ось, наприклад, геометрія, якої ви навчалися в школі, – вона ґрунтується на помилковому уявленні...

– Чи не занадто це складний предмет, щоб із нього починати? – запитав рудоволосий Фільбі, запеклий сперечальник.

– Я не вимагаю, щоб ви погоджувалися зі мною, не маючи на те розумних підстав. Але своїми доказами я змушу вас прийняти всі положення, які мені потрібні. Ви знаєте, звичайно, що математична лінія, товщина якої дорівнює нулю, не має реального існування. Навчали вас цього? У дійсності не існує й математичної площини. Це все чисто абстрактні поняття.

– Справедливо, – підтвердив Психолог.

– Так само не може реально існувати й куб, який має тільки довжину, ширину й висоту.

– Я протестую, – заявив Фільбі. – Тверде тіло явно може існувати. Всі реальні речі...

– Так думає більшість людей. Але почекайте хвилину. Може існувати миттєвий куб?

– Не розумію вас, – сказав Фільбі.

– Чи може реально існувати куб так, щоб існування його не тривало в часі?

Фільбі замислився.

– Ясно, – вів далі Мандрівник у Часі, – що всіяке реальне тіло мусить мати довжину за чотирма вимірами, тобто мати довжину, ширину, висоту й тривалість існування. Але внаслідок природної обмеженості фізичної сторони нашої істоти – я зараз поясню вам – ми схильні не помічати цього факту. Насправді існують чотири виміри: три з них ми називаємо вимірами простору, а четвертий – це вимір часу. Щоправда, існує намагання провести неіснуючу в дійсності розбіжність між першими трьома вимірами й останнім, але це можна пояснити тією обставиною, що наша свідомість, від початку й до кінця нашого життя, рухається в тому самому напрямку – у напрямку останнього, четвертого, виміру.

– Це, – сказав Дуже Молодий Парубок, докладаючи відчайдушних зусиль, аби запалити сигару над лампою, – справді цілком очевидно!

– Тож-бо й воно, тоді цікаво, чому цей факт зовсім не береться до уваги, – розповідав Мандрівник уже впевненіше. – У дійсності це і є четвертий вимір, хоча деякі люди, котрі міркують про четвертий вимір, не знають, що вони говорять саме про це. За суттю, це лишень інший спосіб дивитися на час. Між часом і кожним із трьох вимірів простору немає жодної різниці, крім тієї, що наша свідомість рухається уздовж часу, уздовж четвертого виміру. Але багато недалекоглядних людей зовсім неправильно розуміють це. Ви, звичайно, чули, що вони говорять про четвертий вимір?

– Я не чув, – сказав Провінційний Мер.

– Усе дуже просто. Простір, як його розуміють наші математики, має три виміри – ми можемо називати їх довжиною, шириною й висотою, – і він завжди визначається відносно трьох площин, кожна з яких утворює прямий кут із двома іншими. Учені-філософи, однак, не раз ставили собі запитання, чому визнається існування тільки трьох вимірів, чому не може існувати четвертого, під прямим кутом до трьох інших? Вони навіть намагалися створити геометрію чотирьох вимірів. Професор Саймон Ньюком говорив про це в нью-йоркському математичному товаристві місяць тому. Ви знаєте, як на пласкій поверхні, що має тільки два виміри, ми можемо зобразити тіло з трьома вимірами. І точнісінько так само, за допомогою тривимірних моделей, можна передати зображення тіла з чотирма вимірами, якщо тільки опанувати перспективу предмета. Розумієте?

– Здається, так, – пробурмотів Провінційний Мер і, насупивши брови, поринув у стан внутрішнього споглядання, причому губи його й далі ворушилися, немов він повторював містичні слова. – Так, мені здається, тепер я розумію, – сказав він після досить тривалої паузи, і обличчя його раптом прояснішало.

– Добре. Мушу вам повідомити, що я сам протягом деякого часу займався геометрією чотирьох вимірів. Певні результати, отримані мною, є досить цікавими. Наприклад: ось портрет хлопчика, коли йому було вісім років; ось інший портрет того самого підлітка, коли йому виповнилося п'ятнадцять; третій – коли йому було сімнадцять років; на четвертому зображений той самий юнак у двадцятидвохлітньому віці. Все це, так би мовити, перетини, тобто тривимірні зображення його чотиривимірної істоти, котра і постає річчю цілком конкретною й не змінюється.

– Учені, – сказав Мандрівник у Часі після мовчання, необхідного для правильного засвоєння сказаного, – вчені чудово знають, що час є тільки одним із видів простору. Перед вами найпростіша наукова діаграма: крива погоди. Лінія, котру я проводжу пальцем, показує рух барометра. Учора він стояв ось на якій висоті, а в ніч на сьогодні впав. Уранці він знову піднявся й повільно рухався нагору до цієї висоти. Саме собою зрозуміло, що ртуть не проводила цієї лінії на жодному із загальновідомих просторових вимірів. Але все-таки, безсумнівно, така лінія десь була проведена, і звідси мусимо висувати, що вона перебуває в четвертому вимірі.

– Однак, – зауважив Лікар, пильно дивлячись на вугілля в каміні, – якщо час – це дійсно четвертий вимір простору, тоді чому ж він завжди розглядався й розглядається як щось абсолютно відмінне від простору? І чому ми не можемо рухатися в часі так само, як ми рухаємось у всіх інших вимірах простору?

Мандрівник у Часі посміхнувся.

– Ви таки впевнені, що ми можемо вільно пересуватися в просторі? Ну що ж, люди справді досить легко переміщаються, ходять праворуч і ліворуч, назад і вперед – вони завжди це робили. Я припускаю, що ми можемо вільно рухатися за двома напрямками. Але нагору й униз? Отут сила тяжіння обмежує нас.

– Не зовсім, – заперечив Лікар. – Адже ж існують повітряні кулі!

– Утім, до винаходу повітряних куль людина не мала інших способів рухатись у вертикальному напрямку, крім відчайдушних стрибків і спроб видертися на узвишшя.

– І все-таки, хоч і небагато, але люди можуть переміщатися нагору й униз, – наполягав Лікар.

– Легше, набагато легше вниз, аніж нагору!

– А в часі ви зовсім не зможете рухатися! Люди не в змозі піти від теперішнього моменту.

– Мій любий сер, саме в цьому ви й помиляєтеся. Втім, як і геть усі. Ми постійно йдемо від теперішнього моменту. Наше духовне життя – не матеріальне й позбавляє вимірів – проходить у четвертому вимірі, часі, з однаковою швидкістю від колиски до могили. Це достоту так само, як коли б ми, почавши своє існування на відстані п'ятдесяти миль над земною поверхнею, ввесь час рівномірно падали додолу.

– Проте головна складність полягає в іншому, – перервав його Психолог. – Ви здатні рухатись у всіх напрямках простору, але не можете рухатися в часі.

– А ось саме тут і з'являється привід поговорити про мое велике відкриття. І я не згоден із вашим твердженням, що ми не можемо переміщатися в часі. Наприклад, якщо я дуже жваво відтворюю в своїй пам'яті яку-небудь подію, то немовби повертаюся до того моменту, коли вона відбулася. Я, як ви кажете, подумки відсутній, роблю на мить стрибок назад, у минуле. Щоправда, ми не маємо жодного способу після такого стрибка в минуле затриматися там хоч на коротку мить – майже так само, як дикун або якась тварина після стрибка не можуть залишатися в повітрі на відстані навіть шести футів від землі. Але цивілізована людина щодо цього стоїть вище, ніж дикун. Вона навчилася, всупереч силі тяжіння, підійматися на повітряній кулі. Але невже вона не в змозі знайти спосіб зупинити або прискорити свій рух у часі, а може, навіть більше: повернутися й рухатися назад?

– О! – закричав Фільбі. – Це неможливо...

– Чому? – запитав Мандрівник у Часі.

– Тому що це суперечить здоровому глузду, – відповів Фільбі.

– А саме? – поцікавився Мандрівник у Часі.

– На словах ви мені, мабуть, доведете, що чорне – біле, але вам ніколи не вдасться переконати мене в цьому! – заявив Фільбі.

– Може й так, – погодився Мандрівник у Часі. – Але ж тепер, сподіваюся, ви починаєте розуміти, у чому полягав предмет моїх досліджень із геометрії чотирьох вимірів. У мене вже давно була невиразна ідея побудувати машину...

– Для подорожі в часі? – вигукнув Дуже Молодий Парубок.

– Для подорожі в якому завгодно напрямку простору й часу, залежно від бажання...

Фільбі тільки розсміявся у відповідь.

– І я перевірів це на практиці, – додав Мандрівник у Часі.

– Це, до речі, доволі заманливо для історика, – зауважив Психолог. – Мабуть, можна було б проїхатися в минуле й перевірити загальноприйнятий опис якої-небудь події, наприклад, битви під Гастінгсом!

– А вам не здається, що там ви привернули б до себе зайву увагу? – запитав Лікар. – Адже наші пращури не дуже вже й любили анахронізми!

– У нас з'явилася б можливість вивчити справжню грецьку мову з вуст Гомера або Платона! – висловив свою думку Дуже Молодий Парубок.

– І вони напевно дали б вам на горіхи за сумнівні успіхи! Адже німецькі вчені так удосконалили давньогрецьку мову!

– Тоді вже краще вирушити в майбутнє! – вигукнув Дуже Молодий Парубок. – Ви тільки подумайте! Можна було б покласти в банк усі свої гроші, залишити їх там, щоб росли відсотки, а самим гайнути в майбутнє...

– Щоб знайти там суспільство, – вставив я, – організоване на суто комуністичних підвалинах.

– Із-поміж усіх диких, екстравагантних теорій... – почав Психолог.

– Так, саме так мені здавалося. Тому я й не говорив про це, поки...

– поки ви не перевірили цього на практиці? – вигукнув я. – Ви можете це зробити?

– Подайте-но сюди вашу практику! – закричав Фільбі, якому набридло слухати.

– Принаймні, покажіть нам цей експеримент, – сказав Психолог і додав: – Хоча це все, звісно, нісенітниця...

Мандрівник у Часі з посмішкою дивився на нас. Потім, усе ще посміхаючись, він сховав руки в кишені штанів і повільно вийшов із кімнати. Ми чули, як він, човгаючи, простував коридором, який веде до лабораторії.

Психолог, глянувши на присутніх, запитав:

– Дивно, чому він залишив нас?

– Очевидно, він хоче показати нам якийсь фокус або щось подібне, – спокійно промовив Лікар.

Фільбі взявся розповідати нам про фокусника, якого бачив у Берсломі, але перш аніж він устиг закінчити вступ, наш Мандрівник у Часі повернувся й перервав його на півслові.

Машина часу

Предмет, що його Мандрівник у Часі тримав у руках, являв собою блискучу металеву раму, трішки більшу від маленького годинника і при цьому дуже витонченої роботи. Там була слонова кістка та ще якась прозора кристалічна речовина.

Тепер я мушу бути дуже точним у своєму описі, оскільки, якщо не дотримуватися пояснень Мандрівника в Часі, усе, про що йтиметься далі, здається геть зовсім незбагненим.

Він узяв один із маленьких восьмикутних столиків, що були в кімнаті, і поставив його перед вогнем, так що дві ніжки помістилися на килимкові біля каміна. На столик він поставив свій апарат. Потім Мандрівник у Часі присунув стілець і сів на нього. На столику стояла маленька лампа з абажуром, і від неї на апарат падало яскраве світло.

У кімнаті було ще близько десятка свічок. Дві з них горіли в бронзових свічниках на каміні, а решта – у канделябрах, так що кімната виявилася досить добре освітленою.

Я сидів у низенькому кріслі, яке підсунув трохи вперед, аби бути між Мандрівником у Часі й каміном. Фільбі стояв за Мандрівником у Часі, зазираючи йому через плече. Лікар і Провінційний Мер стежили за ним із правого боку, а Психолог – із лівого. Дуже Молодий

Парубок стояв за спиною Психолога. Ми всі, звичайно, були насторожі. Я вважав цілком неймовірним, щоб за таких умов ми могли бути обдурені якимось фокусом, хай би як тонко й мистецьки він був пророблений.

Мандрівник у Часі подивився спершу на нас, потім на свій прилад.

– Ну й що ж? – запитав Психолог.

– Ця маленька штучка, – почав Мандрівник у Часі, поклавши руки на апарат, – не більш аніж модель моєї Машини для подорожі в часі. Напевно, ви вже помітили, що в цього апарата досить загадковий вигляд, а біля осі спостерігається якесь дивне мерехтіння, начебто вона не зовсім реальна.

Він указав пальцем на частину моделі.

– Отут маємо один маленький білий важіль, а тут – інший.

Лікар підвівся зі свого місця й глянув на модель.

– Бездоганно зроблено, – промовив він.

– Я два роки працював над цим, – додав Мандрівник у Часі.

Коли ми всі, узявши приклад із Лікаря, оглянули модель, винахідник продовжив:

– Тепер мені хотілося б, аби ви усвідомили для себе: якщо натиснути на цей важіль, то Машина почне линути в майбутнє; що ж до іншого важеля, то він надає Машині задній хід. Це крісло – місце для Мандрівника в Часі. Зараз я натисну на цей важіль – і Машина вирушить у майбутнє. Вона зникне, ми не бачитимемо її. Тому постарайтеся ретельно роздивитися її. Огляньте також стіл і переконайтеся, що тут немає ніякого фокуса. Я зовсім не хочу втратити цю модель, а тим більше не хочу, щоб мене стали називати шарлатаном.

Минуло близько хвилини. Психолог, як мені здалося, збирався щось сказати, але, мабуть, передумав. Мандрівник у Часі, змірявши нас уважним поглядом, простяг руку до важеля.

– Ні, – сказав він раптом. – Дайте мені вашу руку. – І, обернувшись до Психолога, взяв його за руку та звелів йому вказівним пальцем натиснути на важіль.

Таким чином, Психолог сам відправив модель Мащини часу в її нескінченну подорож. Ми всі бачили, як повернувся важіль. Я абсолютно переконаний, що тут не було навіть найменшого обману.

Ми відчули легкий подув вітру; вогонь у лампі гойднувся. Одна зі свічок, які стояли на

камінні, згасла. Маленька Машина раптом зробила коливний оберт, і її обриси стали розмитими; секунду ми бачили її як примару, як вихор тьмяної мерехтливої бронзи і слонової кістки, а потім – так: вона зникла! На столі залишилася тільки лампа.

Майже хвилину всі мовчали. Нарешті Фільбі вилаявся.

Психолог, оговтавшись від першого потрясіння, зазирнув під стіл. Мандрівник у Часі розсміявся.

– Ну? – весело запитав він, передражнюючи Психолога.

Потім Мандрівник у Часі встав і, підійшовши до каміна, на якому стояла табакерка, почав спокійно набивати люльку.

Ми переглянулися.

– Слухайте, – сказав Лікар, – ви це серйозно? Невже ви справді вірите в те, що ця Машина вирушила подорожувати в часі?

– Без сумніву, – коротко відповів Мандрівник у Часі й нахилився до каміна, щоб запалити скіпку.

Закуривши люльку, він подивився Психологові у вічі.

Психолог, воліючи приховати свою зніяковілість, дістав сигару й, забувши обрізати кінець, марно намагався закурити її.

– Хотілося б додати, – сказав Мандрівник у Часі, – що в мене майже закінчено велику Машину. – Він кивнув у бік лабораторії. – І коли вона буде зібрана, я маю намір сам здійснити подорож.

– Ви наполягаєте на тому, що ваша модель подалася в майбутнє? – запитав Фільбі.

– У майбутнє чи в минуле – я поки що не знаю.

Після невеликої паузи Психолог раптом заявив:

– Машина мусила вирушити в минуле, якщо тільки вона взагалі куди-небудь вирушила.

– Чому? – запитав Мандрівник у Часі.

– Думаю, що якби Машина не рухалася в просторі й подалася в майбутнє, то весь час залишалася б із нами: адже й ми подорожуємо туди ж таки!

– Але, – заперечив я, – якби Машина вирушила в минуле, ми б бачили її – і щойно ввійшовши до кімнати, і минулого вівторка, коли ми теж були тут, і позаминулого вівторка...

– Серйозні заперечення, – зауважив Провінційний Мер і з байдужим виглядом повернувся до Мандрівника в Часі.

– Аніскілечки, – відповів Мандрівник у Часі й обернувся до Психолога: – Ви, я бачу, задумалися. Ну що ж, саме ви і зможете їм пояснити. Адже це, бачте-но, буде враження за межею сприйняття, невизначене враження, правда?

– Ну звісно, – погодився з ним Психолог і відразу ж звернувся до нас: – Із погляду психології, все доволі просто. Я мав би здогадатися раніше. Це досить ясно й дійсно служить для підтримки парадокса. Ми не можемо бачити й не можемо визначити рух цієї Машини так само, як не можемо бачити спиці колеса, яке обертається, або кулю, що летить у повітрі. Якщо Машина рухається в часі у п'ятдесят або в сто разів швидше, ніж ми, якщо вона проходить за секунду відстань, котру ми проходимо за хвилину, то враження, справлене нею, повинне дорівнювати одній п'ятдесятій або одній сотій того враження, яке вона б справила, якби не рухалася в часі. Це вельми просто...

Він провів рукою по тому просторі, де раніше стояла Машина.

– Бачите? – спитав Психолог, осміхаючись.

Ми не зводили очей із порожнього столу протягом декількох хвилин. Нарешті Мандрівник у Часі запитав нас, що ми думаємо про це.

– Зараз, коли надворі ніч, усе виглядає досить правдоподібно, – відповів Лікар, – але почекаймо до завтра. Як-то кажуть, уранці голова свіжіша.

– Може, ви хочете глянути на велику Машину часу? – поцікавився Мандрівник.

Він узяв у руки лампу й повів нас довгим холодним коридором до своєї лабораторії. Я добре пам'ятаю мерехтливе світло лампи, дивний широкий силует винахідника, розтанцьовані тіні на стінах; ми йшли за ним, здивовані, але все ще не довіряючи; пам'ятаю, як ми побачили в лабораторії велику копію маленького механізму, того самого, котрий зник на наших очах.

Одні частини Машини були виготовлені з нікелю, інші – зі слонової кістки, деякі ж деталі були, безсумнівно, вирізані або випилені з гірського кришталю. Загалом, Машина була майже готова. Я помітив вигнуті, ще до кінця не зроблені кришталеві стрижні, які лежали на лаві поруч із кресленнями, і взяв один із них, прагнучи краще роздивитися. Очевидно, стрижень був виготовлений із кварцу.

– Послухайте, – сказав Лікар, – ви й справді затіяли все це всерйоз? Чи, може, це жарт на кшталт тієї химери, яку нам показували на Різдво?

– На цій машині, – сказав Мандрівник, піднявши лампу над головою, – я маю намір досліджувати час. Гадаю, ви розумієте, про що йдеться? Ніколи в житті я не був серйозніший, аніж тепер.

Ніхто з нас не знав, як поставитися до його слів. Фільбі, глипнувши через плече Лікаря, багатозначно підморгнув мені.

Мандрівник повертається

Я думаю, що тоді ніхто з нас не вірив у Машину часу. Справа в тому, що Мандрівник у Часі належав до числа людей, які занадто розумні, щоб їм можна було вірити. Ви ніколи не відчували, що ось він – увесь перед вами? Завжди здавалося, що за його відвертістю щось криється, – словом, якась лукава простодушність. Якби цю модель нам продемонстрував Фільбі й у тих самих словах пояснив її сутність, ми виявили б набагато менше скептицизму. Мотив його дій був би цілком зрозумілий: кожен ковбасник міг би зрозуміти Фільбі! Але Мандрівник у Часі був чималим диваком, і ми не довіряли йому. Те, що уславило б іншу, менш розумну людину, в нього виходило як фокус. І взагалі це помилка – робити що-небудь занадто просто. Люди, які всерйоз ставилися до вченого, ніколи, проте, не були впевнені в ньому. Вони інстинктивно відчували, що з ним будь-якої миті можна втратити свою репутацію людей, здатних логічно мислити; довіритися Мандрівникові в Часі було однаково що обставити дитячу кімнату витонченою порцеляною – так само необережно й необачно.

Я вважаю, що саме тому протягом тижня, від одного вівторка до наступного, ніхто з нас особливо не розводився про дивну подорож у часі, хоча, без сумніву, не тільки мені одному спадали на думку різні гадки про незвичайні можливості, пов'язані з такою мандрівкою. Її видима правдоподібність і практична неймовірність, анахронізми й цілковитий хаос – усе це справило на нас дуже сильне враження.

Що стосується мене особисто, то я був особливо зацікавлений фокусом із моделлю. Пам'ятаю, що я розмовляв про це з Лікарем, якого зустрів у п'ятницю в Ліннеївському товаристві.[1 - Усесвітнє наукове товариство з вивчення та поширення природничої історії. (Тут і далі прим. ред., якщо не вказано інше.)] Він казав, що бачив щось подібне в Тюбінгені, і надавав особливого значення тому, що одну зі свічок погасило коливанням повітря. Але як був зроблений фокус, він усе ж таки пояснити не міг.

Наступного вівторка я знову вирушив у Річмонд – схоже, я був одним із найбільш постійних відвідувачів Мандрівника в Часі, – але приїхав пізно й уже застав там кількох чоловіків, котрі сиділи у вітальні.

Лікар стояв біля каміна, тримаючи в одній руці аркуш паперу, а в другій годинник. Я озирнувся, але господаря ніде не було видно.

– Пів на восьму, – сказав Лікар. – По-моєму, час і повечеряти.

– А де ж хазяїн? – запитав я.

– Ви щойно прийшли? Імовірно, він затримується. Дивно, але в цій записці господар просить мене розпорядитися вечерею, якщо його не буде до сьомої години. Пише, що все пояснить нам, коли повернеться.

– Шкода, якщо він не встигне до вечері, – мовив Видавець однієї популярної газети.

Лікар подзвонив.

Із присутніх на тому пам'ятному обіді, окрім мене й Лікаря, був тільки Психолог. Із нових були: Бленк, згаданий Видавець, Журналіст і ще якийсь тихий, соромливий чоловік із бородою, якого я не знав і який, наскільки я міг судити, не вимовив ані слова протягом усього вечора.

За столом розмірковували про те, куди міг подітися хазяїн, і я напівжартома зауважив, що він, можливо, вирушив у свою подорож у часі. Видавець попросив пояснити йому, що це означає, і Психолог узявся досить ваговито розповідати про «дотепний парадокс і фокус», свідками якого ми стали минулого тижня. Він уже дійшов до середини свого оповідання, коли двері в коридор безгучно відчинилися. Я сидів саме навпроти дверей і першим побачив господаря оселі.

– А! – закричав я. – Ну нарешті!..

Двері відчинилися навстіж, і перед нами постав Мандрівник у Часі.

Я мимоволі скрикнув від подиву. Потім і Лікар, побачивши його, теж зойкнув:

– Господи! Що з вами сталося, друже?!

Усі, хто сидів за столом, разом обернулися до дверей.

І справді, вигляд наш господар мав у край кумедний. Його брудний сюртук був увесь покритий якимись зеленими плямами, а скуйовджене волосся, як мені здалося, стало сивішим, аніж звичайно – чи тому, що було припорошене пилом, а чи тому, що й справді посивіло. Мертвотно-блідий, із підсохлим порізом на підборідді та стражденним виразом на застиглому обличчі, він на хвилину зупинився на порозі, начебто осліплений світлом.

Потім, накульгуючи, він увійшов у кімнату; таке кульгання мені траплялося бачити у волюг, які часто натирали собі ноги.

Ми дивилися на нього й чекали, коли він заговорить.

Але Мандрівник у Часі, не сказавши жодного слова, зі значними зусиллями добрався до столу й потягнувся до пляшки. Видавець наповнив келих шампанським і підсунув йому. Хазяїн залпом випив його і, здавалося, став потроху приходити до тями: він оглянув стіл, і тінь колишньої посмішки промайнула на його обличчі.

– Бога ради, що з вами? – запитав Лікар.

Мандрівник у Часі начебто й не чув його запитання.

– Не звертайте на мене уваги, – мовив він, злегка затинаючись. – Мені вже краще...

Він удруге простягнув келих за шампанським і знову випив залпом.

– Ось так добре! – вигукнув він.

Його очі заблищали, на щоках з'явився легкий рум'янець. Глянувши на нас із якимось невизначеним схваленням, Мандрівник у Часі пройшовся по теплій і затишній кімнаті.

– Я піду вмиюся та переодягнуся... потім повернуся й усе поясню вам, – заговорив він, знову почавши затинатися, начебто йому доводилося добирати слова. – Залишіть мені шматок баранини. Мені смертельно хочеться м'яса...

Побачивши Видавця, котрий був нечастим гостем у його домівці, господар поцікавився станом його здоров'я. А Видавець поставив йому якесь запитання.

– Зараз, зараз... – відповів Мандрівник у Часі. – У мене... ні, просто смішно! Ще хвилинка –

і я прийду до тями.

Він поставив келих і пішов до дверей, котрі ведуть на сходи. Я знову звернув увагу на його кульгавість і м'яке човгання кроків.

Підвівшись із місця, я глянув на його ноги. На них не було нічого, крім подертих і закривавлених шкарпеток.

Двері зачинилися. Я хотів був піти за господарем, але відразу ж згадав, що він терпіти не може, щоб коло нього клопотали. Якийсь час я, попри зусилля, не міг зібрати до купи думки.

— Примітна поведінка видатного вченого, — почув я голос Видавця, котрий за звичкою висловлювався заголовками газетних статей.

Це примусило мене знову звернути увагу на яскраво освітлений обідній стіл.

— У чому річ? — запитав Журналіст. — А й справді, чи не удавав він, часом, де-небудь отакого бурлаку? Я не розумію!..

Я зустрівся поглядом із Психологом і прочитав на його обличчі відбиття власних думок. Я подумав про подорож у часі й про самого Мандрівника в Часі, який, накульгуючи, із зусиллями підіймався сходами. Однак навряд чи ще хтось помітив його кульгавість.

Першим отямився Лікар. Він подзвонив — хазяїн наш терпіти не міг, аби слуги залишалися в кімнаті під час вечері, — і звелів подавати наступну страву.

Видавець, щось бурмочучи собі під ніс, заходився працювати ножем і виделкою, і Мовчазний гість також узяв із нього приклад.

Вечеря поновилася. Розмова, у проміжках між паузами, обмежувалася лише здивованими вигуками.

Цікавість Видавця була найвищою мірою збуджена.

— Чи часом наш спільний друг не поповнює свої скромні доходи, збираючи милостиню? А може, він потерпає від того, що трапилося з Навуходоносором?[2 - Згідно з біблійною легендою, цар Навуходоносор позбувся здорового глузду.] — запитав він.

— Я переконаний, що це має стосунок до Машини часу, — сказав я, спробувавши продовжити перервану розповідь Психолога про наші попередні збори тут.

Видавець став заперечувати.

– Щіток для чищення в них немає, або що?! – вигукнув він. – Невже людина може вкритися пилом тому, що обертається у своєму парадоксі?...

Ця ідея здалася йому настільки дотепною, що він відразу уявив її в карикатурному вигляді.

– Ні, справді, що в них там, у цьому майбутньому, щіток немає для чищення одягу? – повторив він.

Журналіст теж нізащо не хотів вірити і приєднався до Видавця: адже найлегший вихід – усе виставити в смішному світлі. Ці двоє були представниками нового типу журналістів, веселі й непоштиві молоді люди.

– Наш спеціальний кореспондент завтрашнього дня повідомляє... – заговорив або, точніше, закричав Журналіст, аж раптом повернувся наш Мандрівник у Часі.

Він був одягнений у звичайний вечірній костюм, і, крім перебігливого погляду, на його обличчі вже не залишилося ніяких слідів тієї зміни, що так уразила мене кілька хвилин тому.

– Слухайте, – звертаючись до нього, весело промовив Видавець, – ось ці добродії запевняють, що ви побували в середині наступного тижня! Може, ви розповісте нам що-небудь про нашого маленького Розбері?[3 - Граф Розбері – у 1894–1895 рр., коли написано «Машину часу», був англійським прем'єр-міністром.] Який гонорар хочете – за все, оптом?

Мандрівник у Часі, не промовивши жодного слова, посів відведене йому місце. На його обличчі промайнула колишня спокійна усмішка.

– Де моя баранина? – запитав він. – Яка насолода знову застромити виделку в шматок м'яса!

– Розповідь! – крикнув Видавець.

– До дідька розповідь! – сказав Мандрівник у Часі. – Мені страшенно кортить їсти. Я не скажу ані слова, поки в мої артерії не потрапить відповідна кількість пентону[4 - Пентон – речовина, яка утворюється внаслідок дії шлункового соку на їжу, що містить білок.]... Дякую! Будь ласка, і сіль теж.

– Одне слово: ви подорожували в часі? – запитав я.

– Так, – кивнув Мандрівник у Часі: рот у нього був набитий м'ясом.

– Даю шилінг за рядок, – швидко промовив Видавець.

Мандрівник у Часі простягнув свій келих Мовчунові й, не кажучи бодай слова, постукав по ньому пальцем. Мовчун, який не спускав із нього очей, підхопився з місця й налив йому вина.

Далі за обіднім столом стало якось ніяково. Що стосується мене, то я ледве втримувався від запитань, і, зважаючи на все, те саме відбувалося з іншими. Журналіст пробував розповідати анекдоти, щоб розрядити напружену обстановку, а Мандрівник у Часі взявся до їжі, демонструючи гостям апетит справжнього бурлаки. Лікар палив сигаретку й, примружившись, уважно спостерігав за Мандрівником у Часі. Мовчун, очевидно, конфузився ще дужче, ніж звичайно, і з несподіваною для всіх рішучістю пив шампанське, келих за келихом.

Нарешті Мандрівник у Часі відсунув тарілку й, подивившись на нас, сказав:

– Мушу перепросити. Але я просто вмирав із голоду. Зі мною трапилися воістину дивовижні речі.

Він простяг руку й, узявши сигару, обрізав кінчик.

– Утім, ходімо краще до курильної кімнати, – додав він. – Це занадто довга історія, і тому не варто починати її за неприбраним столом.

Він підвівся, на ходу подзвонив прислузі та провів нас до сусідньої кімнати.

– Ви розповіли Бленку, Дашу й Чозу про Машину часу? – запитав він мене, указуючи на трьох нових гостей, і сів у м'яке крісло.

– Але ж це простий парадокс! – вигукнув Видавець.

– Я не маю сил сперечатися сьогодні. Я нічого не маю проти того, щоб розповісти вам цю історію, але з умовою – мене не турбувати. Ви знаєте: мені нетерпеливиться якомога швидше викласти все перед вами – просто нестерпна жага. Більша частина моєї розповіді здається вам брехнею. Ну то й добре! Хоча це все правда, від першого до останнього слова... О четвертій годині – сьогодні о четвертій годині – я був у своїй лабораторії, і з того моменту... я прожив вісім днів, але яких? Жодна людська істота ніколи не переживала нічого подібного! Я страшенно стомлений, проте не засну, доки не розповім вам усього. І вже тоді – спати. Але тільки щоб не перебивали. Згодні?

– Згодні! – крикнув Видавець, і всі повторили за ним хором:

– Згодні!

Мандрівник у Часі почав своє оповідання, котре я й наводжу далі.

Спочатку він сидів, відкинувшись на спинку крісла, і говорив повільно, як страшенно втомлена людина, але потім дещо пожвавішав.

Записуючи його розповідь, я особливо ясно відчував цілковиту неспроможність свого пера й нездатність відтворити всі достоїнства цієї розповіді; проте я певен, що вона вас зацікавить. Ви не побачите блілого щирого обличчя оповідача, освітленого яскравим світлом лампи, не почуєте інтонацій його голосу. Ви не зможете уявити собі, як у різних місцях розповіді змінювався вираз його обличчя! Більшість із нас, слухачів, сиділа в затінку – у курильній кімнаті не були запалені свічки й лампа освітлювала тільки обличчя Журналіста та ноги Мовчуна. Спочатку ми іноді презирались один з одним, але потім перестали робити це й уже просто не зводили очей з оповідача.

Подорож у часі

– Минулого вівторка декому з вас я вже розповідав про принципи будови Машини часу й у майстерні навіть показував вам цю Машину: тоді вона була ще не зовсім закінчена. У майстерні моя Машина стоїть і зараз – щоправда, трохи попсована подорожжю. Один із важелів зі слонової кістки зламався, бронзова поперечина погнулася, але решта ще хоч куди.

Я сподівався закінчити її в п'ятницю, але, коли взявся до складання, помітив, що одна з нікелевих осей виявилася на дюйм коротшою. Довелося переробляти, і все було готове тільки ближче до ранку.

І нарешті, сьогодні о десятій годині ранку перша з усіх Машин часу розпочала свою подорож. Я оглянув її востаннє, перевірів усі гвинти, капнув мастила на кварцовий стрижень і сів у крісло...

Гадаю, самогубець, що приставив пістолет до скроні, має після пострілу відчувати щось на

кшталт того приголомшення, яке було потім у мене.

Я взявся однією рукою за пусковий важіль, другою – за гальмо. Натиснув перший, майже відразу ж – другий. І в мене виникло враження, начебто я похитнувся й падаю, – знаєте, як уві сні? Роззирнувшись, я знову побачив свою лабораторію, у тому самому вигляді.

Чи відбулося що-небудь? На мить промайнула думка, що мої теоретичні викладення обдурили мене. Глянув на годинник: усього хвилину тому він показував ледь-ледь на десятю, а тепер на ньому було вже майже пів на четверту!..

Я глибоко зітхнув і, зціпивши зуби, знову натиснув обома руками на пусковий важіль – і тієї-таки миті відчув поштовх, лабораторія стала нечіткою, стемніло. Увійшла міс Вотчетт і, очевидно не помічаючи мене, попрямувала до дверей, що ведуть у сад. Я гадаю, їй усе ж таки знадобилося не менше хвилини, щоб пройти цю кімнату, але мені здалося, що вона пролетіла через неї, як ракета. Я ще сильніше натиснув важіль, до граничної межі. І наступної секунди настала ніч, начебто загасили лампу, а ще за мить уже був ранок.

У лабораторії стало вогко й мрячно. Знову прийшла ніч, потім знову день, знову ніч, знову день – і так дедалі швидше. У моїх вухах шуміло, а в голові було дивне, якесь невиразне відчуття неясності.

Боюся, не зумію передати вам своєрідних відчуттів, якими супроводжувалася ця подорож. У будь-якому разі вони не дуже приємні. Начебто ви, зовсім безпомічні, прожогом мчите вперед і при цьому вас наповнює жахливе передчуття: ось зараз – ущент.

Поки я так мчав, дні змінювалися ночами, ночі миготіли, ніби змахи чорного крила. Неясне відчуття, буцімто я досі в моїй лабораторії, раптом зникло, і я побачив сонце, яке хутко стрибало по небу й перетинало його щохвилини, від сходу до заходу, і щохвилини розпочинало новий день.

Я припустив, що лабораторія зруйнована і що я під голим небом. Здавалося, тут споруджується якась нова будівля, але я занадто швидко мчав, щоб розгледіти предмети, які рухалися навкруги. Навіть останній равлик – і той проносився повз мене щодуху.

Мої очі дуже страждали від постійної зміни півми та світла. У короткі проміжки темряви я бачив місяць: він швидко вертівся на небі, змінюючи свої фази від молодика до повні. Я бачив слабе мерехтіння зірок, які кружляли по небу. Але у міру того як я мчав із дедалі більшою швидкістю, зміна ночі й дня зливалася в одні безперервні сутінки. Небо забарвлювала дивна синява, та сама чудова світла фарба, яка буває раннім присмерком. Сонце, що стрибало по небу, перетворилося на одну вогненну смугу, на яскраво блискучу дугу, а місяць – на бліду саяливу стрічку. Зірок я вже не міг бачити й тільки іноді помічав яскраві кола, які виблискували у темній лазурі піднебесся.

Ландшафт навколо мене, здавалося, був загорнутий у туманний серпанок. Я все ще перебував на схилі пагорба, на якому дотепер стоїть мій будинок, і наді мною здіймалася вершина, сіра й невиразна. Я бачив, як росли на цьому пагорбі дерева, постійно змінюючись подібно до клубів пари: то жовтіли, то знову зеленіли, росли, розширювалися й, миготючи, зникали. Я бачив, як виростали величезні будинки – туманні, чудові, а потім зникали, немов сновидіння. Уся поверхня землі начебто перетворювалася, танула й спливала на моїх очах.

Маленькі стрілки на циферблаті, котрі відзначали швидкість мого руху, оберталися дедалі прудкіше. Я помітив, що сонячна смуга гойдалася вгору й униз, від одного сонцестояння до іншого, за менш аніж одну хвилину, таким чином виходило, що за хвилину я пролітав понад рік. Щохвилини відбувалася зміна: то в повітрі кружляв білий сніг, то він зникав, змінюючись на таку саму нетривалу яскраву зелень весни.

Неприємні відчуття, від яких я потерпав на самому початку подорожі, трохи притупилися й перейшли в таке собі істеричне збудження. Я спостерігав незграбне розгойдування Мащини, але не міг пояснити собі, чому це відбувається.

У моїй голові панував такий хаос, що я не в змозі був зосередитися на якійсь конкретній думці та з якимсь божевіллям спрямовувався в майбутнє. Спочатку я майже не думав про зупинку й про будь-що, крім цих відчуттів.

Та незабаром з'явилося нове почуття, щось подібне до цікавості, змішаної із жахом, і це відчуття, поступово посилюючись, остаточно опанувало мене.

«Який дивний розвиток людства, який дивний прогрес порівняно з нашою зародковою цивілізацією, – думав я, – розкриється переді мною, коли я ближче гляну на світ, що невиразно мерехтить і швидко змінюється перед моїми очима!» Я бачив величезні чудові архітектурні споруди, що здіймалися наді мною, значно масивніші, ніж будь-які будови нашого століття, і водночас начебто виткані з мерехтливого туману! На схилі пагорба я бачив рослинність, яка була багатшою від нинішньої і яка не зникала взимку. Навіть крізь туманну завісу, що огортала мої думки, світ здавався мені надзвичайно прекрасним. Ось тоді-то я й замислився: а як же зупинитися?

Особливий ризик під час зупинки полягав у тому, що який-небудь предмет міг уже зайняти той простір, що його раніше займали я й моя Машина. Поки я мчав у часі з такою жахливою швидкістю, це не мало значення. Я перебував, так би мовити, у розрідженому стані й подібно до пари прослизав у проміжки між зустрічними тілами! У разі ж зупинки моя істота – молекула за молекулою – мусила проникнути в зустрічний предмет. Атоми мого тіла повинні були ввійти в таке щільне зіткнення із цією перешкодою, що могла відбутися сильна хімічна реакція й, цілком імовірно, страшний вибух, який відправив би мене разом із моїм апаратом по той бік усіх можливих вимірів, тобто в царину невідомого! Ця думка не раз спадала мені, коли я будував свою Машину, але я безжурно приймав її як неопозбутній

ризик – один із тих, котрих людина не в змозі уникнути. Тепер же, коли це стало неминучим, ризик не видавався мені таким дріб'язковим, як раніше.

Річ у тому, що абсолютна химерність навколишнього світу, неприємне погойдування й тремтіння Мащини, а головне, відчуття безперервного падіння, зовсім збили мене з пантелику. Я казав собі, що ніколи не зможу зупинитися, і під впливом раптової внутрішньої суперечності одразу ж вирішив це зробити.

Виявивши дурну необачність, я щосили натиснув на важіль – Машина миттєво перевернулася, і я стрімко полетів у простір.

У моїх вухах загуркотів грім. На мить я оглухнув. Дивлюся: я вже сиджу на м'якій дернині перед своєю перекинутою Машиною, а навколо мене свище град. Перед очима – суцільна сіра завіса. Але шум у вухах поступово минув, і я озирнувся.

Я був, як мені здалося, на маленькій галявині в саду; усюди – кущі рододендронів, і з них рясно осипаються під ударами граду лілові й пурпурні квіти. Відстрибуючи від землі й танцюючи в повітрі, градини утворили невеличку хмарку, що зависла над моєю Машиною й, немов дим, стелилася по землі. За одну мить я змок до рубця.

– Оце так гостинність! Людина мчала до вас крізь незліченну кількість років, а ви так зустрічаєте...

Однак я відразу подумав: нерозумно так мокнути.

Я підвівся й роззирнувся. Якась колосальна фігура, висічена, очевидно, з білого каменю, неясно вимальовувалася в тумані за рододендронами. Але все інше годі було розгледіти.

Важко передати мої відчуття. Коли град став ущухати, я нарешті роздивився білу постать. Вона була величезна: срібляста тополя ледве сягала її плеча. Біломармурова, вона являла собою щось на взір крилатого Сфінкса, але крила були не притиснуті до тіла, а розпростерті, і вся фігура неначе ширяла в повітрі. П'єдестал, як мені здалося, був зроблений із бронзи, вкритої густим шаром мідної зелені.

Обличчя Сфінкса було звернене в мій бік. Його невидючі очі начебто стежили за мною, а на губах відбивалася тінь посмішки. Він був сильно попсований негодою, і це справляло

неприємне враження, наче Сфінкс був уражений якоюсь хворобою.

Я стояв і дивився на нього, може, півхвилини, а може, півгодини. Він то віддалявся, то наближався – залежно від того, посилювався чи слабшав град. Коли ж я відвів від статуї очі, то побачив, що завіса із граду стала набагато прозорішою, а небо посвітлішало, обіцяючи, що незабаром визирне сонце.

Я знову глипнув на білу постать, котра неначе присіла для стрибка, і раптово відчув усю відчайдушну сміливість моєї подорожі. Що постане переді мною, коли розсіється туманна завіса? Які зміни могли відбутися з людьми? А що, як раптом усіма оволоділа жорстокість? Що, як за цей проміжок часу людська раса втратила свій колишній вигляд і перетворилася на щось нелюдське, відразливе й надзвичайно дуже? Ще візьмуть і приймуть мене за яку-небудь первісну дику тварину, страшну й огидну своєю схожістю з людьми. Я можу здатися їм лихою істотою, яку треба негайно знищити...

Незабаром я розрізнив іще якісь грандіозні силуети: величезні будинки з вибагливим поруччям і високими колонами, покриті лісом схили пагорба, які невблаганно наповзали на мене крізь туманну завісу, що ставала чимраз тоншою.

Я відчув панічний страх і як божевільний кинувся до Машини часу, напружуючи всі сили, щоб упорядкувати її.

Тим часом сонячні промені пробилися крізь грозові хмари. Сіра туманна завіса станула, немов убрання примари. Наді мною в яскравій блакиті літнього неба кружляли та зникали темні жмути розірваних хмар.

Величезні будинки тепер було видно цілком чітко. Після бурі на стінах залишилися дощові краплі та градини, які виблискували в сонячному промінні.

Я відчував свою беззахисність у цьому дивному світі. Ймовірно, так відчувається птах, коли над ним кружляє яструб. Мій страх зростав, він майже межував із божевіллям. Але я набрався духу, зціпив зуби і щосили почав працювати над Машиною. Зрештою Машина поступилася моему відчайдушному натиску й перевернулася, при цьому сильно вдаривши мене по підборіддю. Я стояв, поклавши одну руку на крісло, а другу на важіль, важко дихав і вже збирався знову піднятися на сидіння.

Слід зауважити, що разом із думкою про можливість швидко повернутися додому до мене повернулася також і мужність. Я став озиратися навкруги з більшою цікавістю та з меншим страхом перед світом далекого майбуття.

У круглому отворі, що був високо в стіні найближчого будинку, я розгледів групу людських фігур у розкішних м'яких убраннях. Вони теж бачили мене: їхні обличчя були звернені в мій бік.

Потім я почув звуки голосів, що наближалися. Крізь кущі, які оточували Білого Сфінкса, я побачив голови та плечі людей, котрі бігли в моєму напрямку. Один із них вискочив на стежку, що вела до тієї галявини, де стояв я зі своєю Машиною. Це була маленька істота – фути з чотири на зріст, одягнена в пурпурову туніку, підперезану шкіряним паском. На ногах – сандалії або черевики (я не міг як слід роздивитися). Ноги були оголені до колін, а голова нічим не прикрита. І тільки тоді я звернув увагу на те, яким теплим було повітря.

Цей маленький чоловік справив на мене досить сильне враження: він був дуже гарний і граційний, але надзвичайно тендітної статури. Ніжний рум'янець, що вкривав його обличчя, нагадав мені найбільш витончений вид хворобливої краси – роду сухотних, про яку всі ми так багато чули. Лише поглянувши на це створіння, я відразу заспокоївся й забрав руки з Машини.

У Золотій Добі

За хвилину ми вже стояли віч-на-віч – я та цей тендітний витвір майбутнього. Він сміливо підійшов до мене й засміявся просто мені в обличчя. Ця абсолютна відсутність страху вразила мене. Потім чоловічок обернувся до ще двох таких самих істот, які йшли слідом за ним, і заговорив із ними якоюсь дивною, але дуже ніжною і співучою мовою.

Тим часом підійшли й інші, й мене оточив маленький гурт із восьми або десяти витончених створінь. Одна з істот звернулася до мене.

Не знаю чому, але мені спало на думку, що мій голос занадто різкий і грубий для них. Тому я тільки похитав головою й указав на свої вуха. Чоловічок зробив крок уперед, зупинився нерішуче й, нарешті, доторкнувся до моєї руки. Тієї самої миті я відчув, як ще кілька маленьких щупалець злегка торкнулося моєї спини та плечей.

Очевидно, ці люди хотіли переконатися, що я дійсно існую. Судячи з їхньої поведінки, поки що боятися було нічого. Більше того, у цих гарненьких маленьких чоловічках відчувалося щось таке, що вселяло довіру, – якась граціозна м'якість, дитяча невимушеність. До того ж усі вони здавалися дуже тендітними, тому я, звичайно, міг би негайно порозкидати їх у різні боки, як маленькі кеглі.

Проте я все ж таки мимоволі пригрозив їм, тільки-но побачив, що їхні маленькі рожеві рученята обмацують мою Машину. На щастя, я вчасно згадав про ймовірну небезпеку, а тому, перегнувшись через стрижні, відгвинтив важелі, що надають Машині рух, і поклав їх до кишені. Відтак я повернувся до чоловічків, аби спробувати знайти з ними спільну мову.

Вдивившись в обличчя незнайомців пильніше, я помітив деякі особливості їхньої ніжної краси – краси дрезденської порцеляни. Їхнє волосся, однаково кучеряве у всіх, різко закінчувалося на рівні шиї та щік. Не було ні найменшого натяку на будь-яку рослинність на обличчі; вуха здавалися надзвичайно мініатюрними; рот був маленький, із яскраво-червоними, швидше тонкими губами, а підборіддя гостре. Очі – великі та лагідні, але – нехай навіть ви вважатимете це зарозумілістю – я зовсім не помітив у них ознак тієї цікавості до себе, на яку мав право розраховувати.

Оскільки вони не робили жодної спроби поспілкуватися зі мною, а тільки стояли навколо мене й, осміхаючись, перемовлялися між собою ніжними воркітливими голосами, я сам заговорив до них.

Спочатку я вказав на Машину часу й на себе. Потім, не знаючи, як краще виразити уявлення про час, я простяг руку до сонця.

Тієї ж таки миті одна витончена гарненька істота, одягнена в пурпурову й білу тканину, повторила мій жест і спробувала зобразити щось схоже на гуркіт грози.

Я на хвилину остовпів, хоча значення жесту було цілком зрозумілим. Раптом мені на думку спало питання: а може, ці створіння просто дурні? Напевно, вам важко збагнути, наскільки ця думка вразила мене. Я завжди гадав, що люди епохи вісімсот другої тисячі років повинні опинитися далеко попереду нас у науці, мистецтві – у всьому. І раптом один із них поставив мені запитання, котре свідчить про те, що його розумовий рівень анітрішки не вищий, аніж розумовий рівень нашої п'ятирічної дитини! Адже чоловічок запитав мене, чи не звалився я з неба під час грози!..

Утім, це цілком відповідало їхньому зовнішньому вигляду, тендітній статурі й ніжним рисам обличчя. Мене охопив напад розчарування. На мить я подумав, що дарма створив Машину часу!

Кивнувши, я вказав на сонце й так переконливо зобразив грім, що чоловічки здригнулися, відскочили від мене на крок, схилили голови. Потім один із них засміявся й підійшов до мене з гірляндою із дуже гарних, але не відомих мені квітів; цю гірлянду він надяг мені на шию. Тут усі радісно заплодували, стали бігати, зривати квіти і, сміючись, засипали мене цими квітами з голови до ніг. Ви, котрі ніколи не бачили нічого такого, навіть уявити собі не можете, які ніжні й дивні квіти створила культура далекого-далекого майбуття!

Хтось із чоловічків висловив думку, що мене – їхню іграшку – варто б виставити в найближчому будинку. Недовго думавши, вони повели мене до величезної сірої будови з потрісканого каміння, повз біломармурового Сфінкса, що, здавалося, увесь час позирав на мене й тішився з мого здивування.

Коли я йшов із ними, мені раптом згадалася моя колишня тверда впевненість, що наші нащадки відрізнятимуться глибокою серйозністю та високим розвитком інтелекту, – і я мимоволі розсміявся.

Будинок, куди мене привели, вражав своїми колосальними розмірами й величезним входом. Саме собою зрозуміло, що я з найбільшою цікавістю розглядав дедалі більшу юрбу цих чоловічків і широкий отвір відчинених дверей: він з'яв переді мною, темний і таємничий.

Загальне враження від навколишнього світу, що його я міг спостерігати з-за їхніх голів, було таке: він увесь немов густо заріс кущами й квітами, як давно занедбаний, але все ще прекрасний сад. Я бачив високі стебла дивних білих квітів із восковими пелюстками, завширшки у фут; вони були порозкидані скрізь і, очевидно, росли в дикому стані серед чагарників. Але мені було не до того, щоб уважно розглядати квіти, адже моя Машина часу залишилася на галявині, серед рододендронів, без жодного нагляду.

Арку головного входу прикрашало пишне різьблення, але я, звичайно, не зміг роздивитися його дуже детально. Проте мені вдалося відзначити надзвичайну схожість із давньофінікійськими прикрасами, і я був уражений тільки тим, що різьблення доволі сильно постраждало від часу.

У дверях мене зустріли інші маленькі чоловічки, вбрані в іще світліший одяг, і ми пішли далі всі разом. У своєму темному костюмі дев'ятнадцятого сторіччя й весь завітаний, я, безсумнівно, виглядав досить кумедно серед цих світлих, ніжно забарвлених шат і блискучої білизни тіл. Навколо мене раз у раз лунали вибухи мелодійного сміху й веселі вигуки.

Величезні двері вели до так само величезної зали, оббитої чимось коричневим. Дах був у тіні, а у вікна, частково з кольоровими шибками, почасти зовсім без шиб, линуло м'яке приємне світло. Підлога була зроблена з величезних брил якогось дуже твердого білого металу, саме брил – не плит і не шматків. І ці брили були такі стерті, ймовірно, ногами незліченних минулих поколінь, котрі мешкали тут, що місцями там, де частіше ходили, утворилися навіть глибокі колії.

Упоперек зали стояло безліч столів, зроблених з уламків полірованого каменю, заввишки не більше фута; на столах височіли купи плодів. Деякі з цих плодів здавалися чимось схожим на гігантську малину й апельсини, але більшість із них була мені зовсім не відома.

Між столами були порозкидані м'які подушки. Мої провідники сіли на них і зробили мені знак, щоб я брав із них приклад. Із милою безцеремонністю вони взялися їсти плоди просто руками, кидаючи шкірку й залишки в круглі отвори з боків столів. Я, звичайно, не гаючи часу, скористався їхнім запрошенням, оскільки мені дуже хотілося їсти й пити.

Потім я став оглядати залу. Що мене особливо вразило, то це відчуття якогось руйнування й занепаду в усьому. Кольорові шиби у вікнах, які зображували геометричні фігури, у багатьох місцях були розбиті, а фіранки покриті грубим шаром пилу. Я помітив також, що кут мармурового столу біля мене надщерблено. Проте зала вражала багатством оздоблення й мальовничістю.

У цій залі обідали чоловік двісті. Більшість із них постаралася сісти якнайближче до мене. Вони з цікавістю спостерігали за мною й, не припиняючи їсти фрукти, увесь час позирали на мене своїми маленькими блискучими очками. Чоловічки були вбрані в однакові ніжні, але дуже міцні шовкові тканини.

Між іншим, плоди були їхньою єдиною їжею. Люди далекого майбуття були суворими вегетаріанцями, і, поки я жив серед них, мені довелося зробитися таким самим, попри всю мою любов до м'яса.

Трохи згодом я переконався, що коні, рогата худоба, вівці, собаки пішли слідом за іхтіозаврами й усі вже вимерли. Але плоди були чудові. Особливо один гатунок (сезон якого, очевидно, припав саме на час мого перебування там) – борошнистий, у тригранній шкаралупі; цим я й харчувався увесь час.

Спочатку я був ошелешений цими дивними фруктами й незвичайними квітами, але потім почав розуміти, звідки вони з'являлися.

Такий був мій перший вегетаріанський обід у віддаленому майбутті.

Тільки-но я вгамував голод, мені спало на думку навчитися мови нових для мене людей. Я розумів, що це так само необхідно, як і їжа. Оскільки плоди здавалися мені найбільш придатними для моєї ідеї, я взяв один із них і постарався порозумітися за допомогою питальних звуків і жестів. Зізнатися, мені коштувало чималих зусиль, аби змусити себе зрозуміти.

Спочатку мої спроби викликали лише подив і невгамовний сміх, але згодом одна маленька білява істота, вочевидь, збагнула мій намір і кілька разів повторила якусь назву. Чоловічки почали балакати про щось своє, але моя перша спроба відтворити витончені короткі звуки їхньої мови викликала вибух непідробних, хоча й нечемних, веселощів. Одначе, незважаючи на таку реакцію, я почувався серед них, ніби шкільний учитель, і тому, не соромлячись, ішов до своєї мети. Нарешті в моєму розпорядженні був уже з десяток іменників, а потім я дійшов до вказівних займенників і навіть дієслова «їсти».

Але справа просувалася вкрай повільно; дуже швидко чоловічкам набридло займатися зі мною, і вони почали уникати моїх розпитувань. Робити було нічого, і я вирішив: нехай вони дають мені ці уроки маленькими дозами, коли матимуть слухний настрій. Утім, я хутенько переконався, що можу розраховувати лише на дуже малі дози: ніколи раніше мені не

доводилося зустрічати більших ледарів, причому здатних стомлюватися миттєво, ніж ці чоловічки.

Занепад людства

У моїх маленьких господарях найбільше вражала одна дивна риса: цілковита відсутність зацікавлення в будь-чому. Вони нагадували безтурботних дітей: підбіжать до мене, зупиняться, глипнуть, поахають і тікають у пошуках нової іграшки. Обід, а разом із ним і мої перші спроби зав'язати з ними розмову скінчилися. Раптом, уявіть собі, я помітив, що в залі нікого не залишилося з тих, хто оточував мене спочатку. Але, як не дивно, я теж доволі швидко втратив будь-яку цікавість до цих чоловічків.

Угамувавши голод, я через портал вибрався надвір. На кожному кроці мене зустрічали люди майбутнього; якийсь час вони йшли слідом за мною, балакали та сміялися – безсумнівно, на мою адресу, – посилали привітальні жести і знову залишали мене наодинці з моєю власною долею.

Був тихий вечір, коли я вийшов із зали; навколишня місцевість була залита теплими променями призахідного сонця. Але все здавалося дивним і не було схожим на той світ, у якому я жив дотепер, навіть квіти. Великий будинок, із якого я вийшов, розташовувався на схилі широкої річкової долини, але Темза відхилилася, імовірно, на мільярд років від свого нинішнього русла.

Я вирішив зійти на вершину пагорба (милі на півтори від того місця, де я був), щоб глянути з височини на нашу планету у вісімсот дві тисячі сімсот першому році, бо саме цю дату показували стрілки циферблата моєї Машини часу.

Дорогою я дуже пильно розглядав усе, що мене оточувало, намагаючись знайти розгадку того стану руйнації, у якому перебував цей колись чудовий світ. Зізнатися, у мене вже не залишилося жодних сумнівів стосовно того, що ця пишнота переживала занепад.

Трохи далі, на пагорбі, я побачив величезну купу з уламків граніту, скutih масивними алюмінієвими смугами, а за нею – цілий лабіринт стрімких мурів і купи розколеного каміння. Між камінням густо росла напрочуд гарна рослина (можливо, кропива) із чудернацьки забарвленими брунатними листками, які, однак, не могли завдавати опіків. Це були, мабуть, залишки якоїсь великої споруди, але навіщо вона тут, я поки не втратив. Згодом я зробив одне дуже дивне відкриття. Але про це розповім трохи пізніше.

Спостерігаючи за краєвидом із тераси, на якій я зупинився відпочити, звернув увагу на те,

що маленьких будівель ніде не було видно. Цілком імовірно, що й окремі помешкання, й окремі господарства вже зникли. То тут, то там здіймалися величезні будинки, схожі на палаци, але будиночків і котеджів, настільки характерних для нашого англійського ландшафту, більше не існувало.

«Комунізм», – подумав я.

Слідом за цією думкою негайно ж з'явилася інша.

Я глянув на маленьких людей в однакових м'яких убраннях, які йшли за мною, і мені раптом впало в око, що в них були ніжні безбороді обличчя і якась дівоцька округлість форм. Мабуть, навіть дивно, що я раніше не помітив цього. Але навколо мене все здавалося дивним. Хай там як, але тільки тепер я помітив, що між чоловіками й жінками майбутнього немає жодної розбіжності – ні в одязі, ні в статурі, ні в поведінці. Ці маленькі чоловічки були однаковими. І діти були точнісінько як батьки, тільки дещо менші. Я також дійшов висновку, що діти майбутнього відрізнялися дуже раннім розвитком, принаймні фізичним, і згодом мав багато нагод переконатися в справедливості своєї здогадки.

Достаток і безпека, у яких жили ці маленькі люди, навіювали мені думку, що яскраво виражена схожість між статями являє собою природний наслідок саме таких умов життя. Сила чоловіка, ніжність жінки, сім'я, розмежування праці – це все є доконечно потрібним у добу фізичної сили. У густо населеній країні багатодітні родини являють собою радше зло для держави; натомість там, де насильство становить рідкісне явище, де життя потомства забезпечено, немає потреби в існуванні сім'ї – і в результаті неминуче зникають розбіжності між функціями чоловіка й жінки у вихованні дітей, а також пов'язаний із цим поділ на статі. Навіть у наш час ми бачимо деякі ознаки цього процесу, але в далекому майбутті цього досягнуть остаточно. Такими були тоді мої висновки. Пізніше я переконався, що дійсність далеко перевершила їх.

Міркуючи про це все й поглядаючи навкруги, я звернув увагу на гарненьку маленьку будівлю, щось подібне до колодязя під куполом. Мимохідь я подумав: хіба не дивно, що криниці й далі існують навіть у такому віддаленому майбутті, – але довго не переймався цією думкою.

Далі, у напрямку вершини пагорба, уже ніяких споруд не було, й оскільки я крокував занадто швидко для маленьких людей, то незабаром залишився сам-один. Відчуваючи дивне почуття свободи і якийсь особливий ентузіазм, я сміливо йшов уперед.

Діставшись вершини, я побачив лаву, зроблену з якогось невідомого мені жовтого металу. У деяких місцях лава була поїдена червонуватою іржею й покрита м'яким мохом; поруччя лави, що зображували голови грифонів, були обламані.

Я сів на лаву і став милуватися неосяжним світом, що розпростерся перед моїм поглядом

у промінні призахідного сонця.

Картина, варто сказати, була разюче прекрасною. Сонце повільно ховалося за обрій, і весь захід був охоплений золотим вогнем. Подекуди виднілися горизонтальні смуги, пурпурні й малинові. Унизу лежала долина Темзи; річка струменіла, наче цівка розтопленої сталі.

Я вже оповідав про велетенські палаци, порозкидані усюди серед пишної зелені. Деякі з цих палаців уже перетворилися в руїни, інші ж, як і раніше, були заселені. То тут, то там немов із землі виростали білі й срібlistі статуї, різкі вертикальні лінії якогось обеліска. Жодних огорож і ознак власності, жодних слідів землеробства я не помітив. Уся земля перетворилася на один великий сад.

Розглядаючи таку надзвичайну картину, яка постала перед моїми очима, я намагався знайти пояснення всьому, що бачив. (За якийсь час я переконався, що мое осмислення побаченого було занадто однобічним і що в ньому крилася лише половина правди.) Після тривалих роздумів я дійшов ось якого висновку.

Швидше за все, я бачив людство в еру його деградації. Червонуваті смуги заходу сонця навели мене на думку про занепад людської цивілізації. Зненацька для себе я став свідком вислідів нашого теперішнього соціального ладу та суспільної діяльності. Я вирішив, що це все були цілком логічні наслідки. Силу породжують тільки нестатки; забезпеченість натомість призводить до слабкості. Постійна робота над поліпшенням умов життя – саме в цьому й полягає справжній поступ цивілізації, котрий робить життя дедалі більш забезпеченим, – мусила досягти свого кульмінаційного пункту. Одна перемога об'єднаного людства над природою спричиняла іншу. Те, про що ми тільки мріяли, перетворилося на реальність, проекти зрештою були завершені.

І ось переді мною – наслідки...

Звичайно, поки ще наші землеробство й санітарна наука перебувають у зародковому стані. Сучасна наука атакувала лише дуже незначну ділянку великого фронту людських хвороб, але вона завзято й наполегливо бореться. Сучасне землеробство й садівництво знищують то тут, то там бур'яни та культивують лише порівняно незначну кількість корисних рослин, а іншим залишається боротися за своє існування. Ми поліпшуємо наші улюблені рослини й улюблені породи тварин шляхом особливого відбору. Але як мало таких покращених видів! Ми розводимо то кращий сорт персика, то виноград без зерен, то особливо гарні й великі квіти, то кориснішу породу худоби. Ми робимо це поступово й діємо навмання, бо не маємо чіткого уявлення про досконалість, а наші знання вкрай обмежені. До того ж природа в наших незграбних руках є обмаль піддатливою й боязкою. Але поступово процес налагодиться та відбуватиметься дедалі краще. Адже припливи й відливи не заважають течії неухильно просуватися вперед. Світ ставатиме щоразу більш розумним, досвідченим, організованим; справи підуть усе швидше на шляху до

цілковитого підпорядкування природи людині. Зрештою шляхом ретельної й розважливої роботи ми вповні пристосуємо тваринне і рослинне життя до наших людських потреб.

І ось, як я побачив, такого остаточного пристосування, імовірно, досягнуто. Воно відбулося в той проміжок часу, крізь який промчала моя Машина. Повітря звільнилося від мух і комарів, земля – від бур'янів і цвілі. Усюди – дивовижні плоди й чудові запашні квіти, в повітрі пурхає незліченна кількість прекрасних метеликів. Ідеалу профілактичної медицини теж досягнуто: хвороби знищені; принаймні, за увесь час мого перебування я не помітив і сліду якихось заразних недуг. Пізніше я довідався, що й самі процеси гниття та розкладання під впливом загальних змін набули зовсім іншого характеру.

Що стосується соціального життя, то й там була здобута величезна перемога. Я бачив, що людство майбутнього живе в чудових помешканнях, носить прекрасний одяг і водночас зовсім не працює. У кожному разі, я не помітив жодних ознак соціальної й економічної боротьби. Крамниці, оголошення, рух вантажів вулицями і загалом уся промисловість, яка становить підґрунтя нашого сучасного світу, зникли зі світу майбутнього!

Не дивно, що цього прекрасного вечора, залитого променями золотавого заходу, у мене мимоволі з'явилася думка: навколишній світ і є соціальним раєм.

Я дійшов висновку, що людство нарешті-таки розв'язало проблему зростання народонаселення й перестало збільшувати свою чисельність.

Однак нові умови неминуче вимагають від людини пристосуватися до змін, що відбуваються в її житті. Якщо тільки наша біологія не являє собою один нескінченний ланцюг оман, то в чому ж причина прогресу людського розуму й сили? Праця і свобода, тобто такі умови, коли діяльний, сильний і спритний випереджає, а найслабший відходить убік; коли перемагають згуртований союз здібних людей, самовладання, терпіння, рішучість – ось що змушує інтелект і фізичну природу людини вдосконалюватися.

Інститут сім'ї й усі похідні звідси почуття: люті ревності, ніжність до свого потомства, самовідданість батьків, – усе це знаходить виправдання й підстави в тих неминучих небезпеках, які оточують молоде покоління. Ну а тепер про те, де ж ці небезпеки.

Уже в сучасному суспільстві помітний дедалі вагоміший протест проти подружніх ревностей, проти сліпої материнської любові, проти взагалі будь-яких бурхливих емоцій. Ці почуття видаються нам зайвими, тому що тільки збільшують незручності нашого життя. Вони є пережитками диких первісних часів і зовсім недоречні у витонченому й приємному житті.

Я думав про фізичну слабкість цих маленьких людей, про їхні жалюгідні розумові здібності, про величезні незліченні руїни, які оточували мене, і ще більше затверджувався на думці, що людство здобуло цілковиту перемогу над природою. Адже після битви завжди настає

спокій. Людство, будши енергійним і розумним, використало всю міць своїх життєвих сил на те, щоб змінити умови, у яких воно існувало. І, як наслідок, настала реакція, викликана зміною умов.

У цьому новому житті, за наявності повного достатку й безпеки, неспокійна енергія, що в нашому суспільстві становить силу, мусила перетворитися на слабкість. Адже й у нас деякі бажання та нахили, колись необхідні для того, щоб не загинути, тепер просто заважають жити. Фізична сила, мужність і войовничість не тільки не допомагають, а й навіть становлять перешкоду в житті цивілізованого людства. У державі ж, заснованій на фізичному достатку й забезпеченості, усяка надмірна сила – як розумова, так і фізична, – була б зовсім ні до чого. Отже, я дійшов висновку, що вже дуже давно на землі не існувало жодної небезпеки ні від війн, ані від окремих випадків насильства, ні від диких звірів, ані від спустошливих епідемій, після яких у людства мала б виникати потреба у відновленні сил і зміцненні організму; не було також і жодної доконечної потреби в праці.

У таких умовах життя ті, кого ми називаємо слабкими, почувалися не гірше, ніж сильні. Та й, по суті, їх уже не слід було вважати слабкими. Вони, до речі, були значно краще пристосовані до такого життя, ніж сильні, оскільки сильних підточувала енергія, котра не діставала виходу.

Я не сумнівався, що дивовижна краса будинків, які оточували мене, була останнім проявом енергії людства, котра згодом ставала недоцільною й непотрібною після того, коли нарешті-таки було досягнуто повної гармонії в житті; цей останній спалах енергії увінчав перемогу – і потім настала епоха мирного життя.

Такою є неминуча доля енергії за відсутності життєвої боротьби: якийсь час ця енергія ще проявляється в мистецтві, у коханні, а потім настають безпорадність і занепад...

Але навіть ці художні імпульси незабаром повинні зникнути – і вже, напевно, зникли в той час, який був перед моїми очима. Прикрашати себе квітами, танцювати та співати – оце й усе, що залишилося від сильних колись імпульсів. Зрештою й це мусило поступово виродитися в цілковиту бездіяльність.

Праця й доконечна потреба служать для нас точилом, на якому вигострюються наші сили та здібності, і мені здається, що тут це ненависне точило було зламане.

Стоячи на пагорбі й удивляючись у темряву, яка згущалася, я думав, що в доволі простому поясненні мені вдалося знайти розв'язання проблеми світу, що я розгадав таємницю цього чарівного маленького народу. Можливо, винайдені ними засоби проти приросту населення виявилися занадто дієвими, і тому чисельність люду швидше зменшувалася, ніж залишалася постійною. Цим і можна було пояснити запустіння, котре панувало скрізь.

Мое тлумачення було дуже простим і навіть досить правдоподібним, як і більшість

помилкових теорій!

Раптовий удар

Поки я міркував про занадто повсюдне торжество людини, на північному сході, пронизаному сріблястим сяйвом, виплила жовта повня. Світлі маленькі фігурки внизу перестали рухатися. Здрігнувшись від нічного холоду, я вирішив спуститися вниз і знайти собі нічліг.

Я став шукати знайому мені будівлю, пробіг очима по Білому Сфінксі на бронзовому п'єдесталі: що яскравішим ставало місячне сяйво, то дедалі чіткіше вирізнялася в ночі його фігура. Я дуже добре бачив і сріблясту тополю біля статуї, і густі зарості рододендронів, і маленьку галявину.

Коли я знову окинув поглядом галявину, мене раптом охопив дивний сумнів, котрий збурих мій спокій.

— Ні, — рішуче сказав я самому собі, — це не та галявина!

Але це була саме та галявина!

Біле, немов перерите проказою обличчя Сфінкса вп'ялося в галявину. Ви можете собі уявити, що я відчув, коли остаточно переконався... Ні, не можете!..

Машина часу зникла!

Тієї ж таки миті з'явилося відчуття, начебто мене хльоснули по обличчі батоном: адже я можу назавжди втратити своє колишнє століття й зостатися безпомічним серед цього страшного нового світу. Сама лише думка завдавала мені суто фізичних страждань. Я відчував, як стискалося мое горло, уривався подих...

Наступної секунди я вже весь був під владою панічного жаху й кинувся бігти величезними

стрибками вниз по схилі пагорба. Спіткнувшись, я впав і порізав собі лице. Я не став гаяти часу на те, щоб зупинити кровотечу, і, схопившись на ноги, знову побіг, відчуваючи, як тепла цівка крові стікає по моїй щоці й підборіддю.

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, купив полную легальную версию (<http://www.litres.ru/gerbert-dzhordzh-vells/mashina-chasu/?lfrom=362673004>) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.

notes

Примечания

1

Усесвітнє наукове товариство з вивчення та поширення природничої історії. (Тут і далі прим. ред., якщо не вказано інше.)

2

Згідно з біблійною легендою, цар Навуходоносор позбувся здорового глузду.

3

Граф Розбері – у 1894–1895 рр., коли написано «Машину часу», був англійським прем'єр-міністром.

4

Пентон – речовина, яка утворюється внаслідок дії шлункового соку на їжу, що містить білок.